

Ol'ga Danglová, *Slovenský vidiek. Bariéry a perspektívy rozvoja.*

– Bratislava: Ústav etnológie SAV, 2006. – 191 str.

Avtorica, raziskovalka iz etnološkega inštituta Slovaške akademije znanosti v Bratislavi, ponuja v knjigi *Slovaško podeželje. Ločnice in perpektive razvoja* izjemno poučno in primerjalno zanimivo branje. V njej je zbran niz empiričnih študij, namenjenih obravnavi družbeno-ekonomskih sprememb na slovaškem podeželju, kakor jih je avtorica preučila med letoma 1990 in 2005. Mdr. dr. Danglová vodi raziskovalni projekt »Lokalni in regionalni razvoj. Kontekst evropske integracije«, tj. eden številnih raziskovalnih projektov, ki trenutno zaposlujejo 22 raziskovalcev v inštitutu. Vsi trenutno potekajoči projekti so z vidika mednarodnih primerjav aktualni in zanimivi tudi za slovenske raziskovalce – deloma zaradi blizkih raziskovalnih tradicij, pa tudi zaradi primerljivih gospodarskih, socialnih in splošno kulturnih razmer, povezanih s t. i. tranzicijo in procesi v postkomunizmu. Etnologi v inštitutu raziskujejo raznovrstno problematiko, ki jo dovolj nazorno nakazujejo naslovi njihovih raziskav (Nacionalizem v arheologiji. Etnologija in Historiografija na Slovaškem in na Madžarskem; Lokalni in regionalni razvoj. Kontekst evropske integracije; Diverzifikacija kot faktor oblikovanja identitete; Od folklornega teksta k folklornemu kontekstu. Žanri, med-žanri, kulturnozgodovinski in antropološki vidiki folklorističnih raziskav; Slovaki in tradicionalna kultura; Vsakdanje pripovedi v kontekstu zgodovinskih sprememb v Češki republiki in na Slovaškem po 1949, 1968, 1989, 1993 z vidika dinamičnega razvoja vrednot). Kot Center odličnosti imajo prijavljen projekt Kolektivne identitete v sodobnih družbah – območje Srednje Evrope, sicer pa so sodelavci v zadnjih letih koordinirali še naslednje raziskovalne naloge (nekatero še potekajo): Spodbujanje ruralnega okolja na družbeno-ekonomskih in kulturnih področjih; Digitalizacija Arhivskega gradiva Inštituta za etnologijo Slovaške akademije znanosti; Kulturne posebnosti slovaških regij; Zakladnica slovaške ljudske kulture; Transformacija slovaške prehranske kulture v 20. stoletju; Elektronske podatkovne zbirke IE SAZ; Holokavst Romov na Slovaškem; Judovska skupnost v času 1945–1989; Življenje judovskih otrok, ki so preživeli holokavst. Vključeni so v 6. okvirni program EU, z Avstrijci so lani dokončali projekt Živeto sosetstvo – Spodnja Avstrija in bratislavsko in trnavsko območje, prav tako je bil lani sklenjen projekt Interreg IIIa Konstrukcijska, arhitekturna in družbena obnova predmestij Bratislave in Dunaja.

Ol'ga Danglová, ki je tudi gostujoča predavateljica na Katedri za etnologijo in kulturno antropologijo Univerze Komenskega v Bratislavi in na Katedri za etnologijo in etnomuzikologijo v Nitri, se na svoji poklicni poti ukvarja z družbenokulturnimi spremembami, vprašanji regionalnega razvoja, tudi z materialno kulturo. Pred to knjigo je objavila monografijo o okrasju kot simbolu na Slovaškem v evropskem kontekstu (*Dekor, symbol. Dekorativne umenie na Slovensku u európskom kontexte*, 2001), sodelovala pa je tudi pri osrednjih slovaških projektih (*Etnografický atlas Slovenska*, 1992; *Encyklopédia ľudovej kultúry Slovenska*, 1996, *Slovakia. European Context of Folk Culture*, 1997).

V tej knjigi zbrana besedila povezuje analiza strategij in adaptacij v mikro-svetu podeželskih skupnosti, kakršne so pogost fenomen oz. nasledek družbenih in političnih sprememb na makro-ravni. Čeprav je glavni okvir čas posocializma, avtorica ugotavlja, da je pri tem ključna zgodovinska analiza – brez nje bi bilo dogajanje po letu 1990 pomankljivo in nepovedno. Tako sta prvi poglavji (vseh je sedem) namenjeni upodobitvi predmodernega slovaškega podeželja (čas med prvo in drugo svetovno vojno in desetletja po drugi). Na podlagi številnih virov so se ji izluščile naslednje značilnosti: življenje v cikličnem teku naravnega časa, sledi zavezanosti tradiciji, lokalna osama v družbenem pogledu (zaradi značilnosti dela in bivanja), čut za notranjo solidarnost, težnja k uniformnosti, endogamija, avtoritavnost v družinskih razmerjih, spontanost v medgeneracijski transmisiji, pasivno sprejemanje kulturnega sistema.

Navedeni sklepi potrjujejo, da so v ospredju njenega zanimanja vrednote in prepričanja, drže in ravnanja, posebej tiste, ki so povezane z ekonomskim in socialnim ravnanjem. To pa je snov, diferencirano predstavljena v študijah primerov ruralne ekonomije. Pri tem je bila zlasti pozorna na materializacijo družbene hierarhije, psihološke zadrege v zvezi z bogastvom, bogataši in trgovci. To je povezano z dejstvom, da so ljudje revščino dojemali kot normalne in sprejemljive življenjske razmere. Ob tem je bilo (težko) delo najvišja vrednota.

Kako se je moderniziralo slovaško podeželje, je predmet tretjega poglavja. Vsaj nekatere značilnosti predindustrijskega sveta so se ponekod na slovaškem podeželju ohranile do druge polovice 20. stoletja (npr. enost družine in njene lastnine, dediščinska načela, skupnostna identiteta in pripadnost, recipročnost). Danglová ugotavlja, da so najkorenitejše posledice povzročila spreminjajoča se lastninska razmerja v vseh treh obdobjih, na katera je bila pozorna: do srede 20. stoletja je lastništvo nihalo med ostanki »komunalizma« (kooperantsko lastništvo in skupna obdelava zemlje) in napredujočim »individualizmom«, s katerim je sicer družbena razplatenost vse bolj rasla, hkrati pa je posameznikom omogočal ekonomsko varnost in ustrezno kopičenje kapitala. Prav zaradi tega so bila leta po 1945, ko je prisilna kolektivizacija kmetijstva vse bolj napredovala, izjemno konfliktna.

Naslednja poglavja govorijo o zadnjem obdobju, po 1989, ko je na spreminjanje kmetijstva najusodnejše vplivala dekolektivizacija in sta postala privatizacija in podjetništvo glavni razvojni značilnosti. Prav zato so bile v središču avtoričine pozornosti lastniške pravice: marsikatera družina si je priborila po vojni podružbljeno zemljo, vendar to še ni pomenilo tudi konkurenčnega majhnega gospodarstva – pridobljeno zemljo je veliko majhnih lastnikov dalo v rabo združenim kmetijstvom. Precej uspešnejši pa so t. i. kmečki podjetniki, ki upravljajo z več sto hektari kmetijskih zemljišč in se usmerjajo v pridelavo specifičnih pridelkov, načrtujejo produkcijo, jo posodablajo in širijo svojo lastnino. Izsledki raziskave kažejo na izjemno zapleten proces prehoda socialističnega kolektivnega gospodarstva kooperativnih zadrug v zadruge, katerih akterji so zasebni lastniki in zaposleni. Uspešnost nove ekonomije je razen od velikosti posesti odvisna tudi od geografskega položaja in ostankov starih načinov ureditve.

V šestem poglavju je predstavljena nasprotna stran dobičkonosni – revščina, ki je prizadela kmečko prebivalstvo med gospodarskimi spremembami in ki ni samo materialna, temveč tudi socialna. Pomembno je vprašanje, v kolikšni meri to deprivilegiranost povzročajo zunanji dejavniki ali pa je morda povezana z držo in ravnanjem posameznikov ali pa gre za kombinacijo obojega.

Zadnje poglavje govori o konfliktu kot spremljevalcu omenjenih ekonomsko-socialnih sprememb: socialni konflikti so prignani do kritičnih mej zaradi nasprotujočih si interesov posameznikov in skupin glede spreminjanja lastništva. Kolikor so konflikti splošni, pa so seveda oblike in intenzivnost odvisne od lokalnih okoliščin, oblasti in vpletenih ustanov.

Čeprav je avtorica delna spoznanja raziskav v poldrugem desetletju objavljala sproti v slovaških zbornikih in revijah, nekaj tudi v tujini (razprave, ki so podlaga posamičnim poglavjem, so navedene na koncu), knjiga ne učinkuje kot zlepljenka, temveč kot osredinjen interes za aktualno problematiko, ki jo dnevno preživljajo tisoči in tisoči ljudi. Podobno tudi v mestnem okolju, in tudi ne samo na Slovaškem.

Knjiga Ol'ge Danglove se uvršča v tisto smer razpravljanja o tranziciji in posocializmu, ki temelji na podlagi dobrega poznavanja in kritike virov, historičnega študija, tudi tega, kar je raziskovalka ali raziskovalec doživel in preživel kot udeleženec oz. prizadeti v tem procesu, skratka od znotraj. Historično-socialna občutljivost ni neogibno zavezana domačinski perspektivi, se pa po tej bistveno razlikuje od marsikatere zunanje, ki radosti in prikrajšanosti interpretira skoraj izključno v kontekstu aktualnih družbeno-političnih ali pa celo znanstvenih ideologij. Sklepi niti niso tako zelo vsak sebi – saj govorijo o interesih in razmerjih moči, ki seveda niso nekaj nevtralnega. Je pa pripoved Danglove prepričljiva, empirično dobro dokumentirana in široko oz. razgledano argumentirana; to nam pojasni tudi seznam referenčne literature, ki je lahko v pomoč za prve korake vsakemu, ki ga problematika zanima.

Ingrid Slavec Gradišnik